

ПАВЛЕ БОТИЋ*
Филозофски факултет
Нови Сад

УДК 27-23/-24:27-29
Прегледни рад
Примљен: 08.01.2019
Одобрен: 11.02.2019
Страна: 449-457

ПЕСИМИЗАМ ДУХА ВРЕМЕНА У КЊИЗИ ПРОПОВЈЕДНИКОВОЈ

Сажетак: У раду истражујемо духовне и личносне последице култа времена, својственог старозаветној Књизи проповједниковој. Проповједникова ташта философија времености секуларизује човекову личност до песимизма и ниҳилизма, лишавачући је истинитог богоопштења, самим тим и вечности.

Кључне речи: Књига проповједникова, дух времена, таштина, песимизам, ниҳилизам, смрт, вечност, Богочовек

„Опет видјех под сунцем да
није до брзијех трка, ни рат до
храбријех, ни хљеб до мудријех,
ни богатство до разумнијех, ни
добра воља до вјештијех, него да
све стоји до времена...”

*Књига проповједникова*¹

Соломонова *Књига Проповедникова* умногоме се разликује од других старозаветних књига, понајвише исповедањем теологије светског духа времена. И док је за старозаветне Свете пророке Мојсеја, Илију, Јеремију, Језекиља, Исаију, Данила, Авакума, Амоса, Наума... вечност која ће се оваплотити у Богочовеку Христу темељна свевредност, дотле за Проповедника у *Књизи Проповедниковој* управо време представља центар и смисао човековог постојања на Земљи. Јер старозаветни Проповедник се не покорава духу вечности, него духу времена. Одакле Проповеднику хесиодовско-есхиловски култ времена у *Светом Писму Старога Завета*?

* antifon@neobee.net

¹ *Књига проповедникова* 1998, 9, 11.

Најпре, Проповедник у *Књизи Проповедниковој* је син Давидов, највећи и најславнији оновремени цар Јерусалимски. Обременен религијом времених послова, а натоварен делима људских руку, Проповедник се пречесто задовољавао земаљским успехом или се самообмањивао поседом и имовином². Потом, Проповеднику као бездетном човеку и преживљеном чулнику, ништа грехохлепно није странно³. Коначно, према сопственом расуђивању, Проповедник разабра све што под сунцем бива и претиче мудрошћу, паганском образованошћу⁴ или знањем све синове људске који живљаху пре њега у Јерусалиму! Усамљеном Проповеднику на царској власти, који се покајним молитвама не обраћа Живоме Богу, није дато да разликује духове⁵. Попут сваког световног философа Проповедник телесно расуђује о духовној стварности, коју није у стању ни да одгонетне, нити да дешифрира природном снагом своје безнадежне дијалектике⁶. Немоћан пред тајном времена, Проповедник постаје идолослужитељ времену:

² „Велика дјела учиних: сазидах себи куће, насадих себи винограде; Начиних себи вртове и воћњаке, и насадих у њима свакојаких дрвета роднијех; Начиних себи језера водена да заљевам из њих шуму гдје расту дрвета; Набавих себи слуга и слушкиња, и имах слуга рођенијех у кући мојој; и имах говеда и оваца више од свијех који бише прије мене у Јерусалиму; Такође накупих себи сребра и злата и заклада од царева и земаља...” (*Проп.* 2, 4-8)

³ „... набавих себи пјевача и пјевачица и милина људских, и справа музичких свакојаких... И што год жељаху очи моје, не брањих им нити ускраћивих срцу својему каквога весеља, него се срце моје весељаше са свакога труда мојега, и то ми бијаше дио од свакога труда мојега...

Јер ко је јео и уживао више него ја?” (*Проп.* 2, 8-10; 2, 25)

⁴ „... Проповеднику као образованом човеку није страна ни египатска, ни вавилонска, па ни одједи касније хеленске мудрости.” (Радовић 1979, 24)

⁵ У делу нововековних верника духа времена од Лутера и Еразма до Пруста и Томаса Мана живи хуманистичка прелест човековог временског идентитета: „Вредно постаје само оно од човека оплођено време. Његова је вредност у томе што га вредноћа човекова онтологизира и супстанцијализује, отргнувши га на тај начин од неостварене празнине и узалудности. Ако није тако осмишљено, оно остаје апстрактно и празно. И такво је све док није засејано семењем људског чина, људским пословима... Бити у исправном односу према темпоралном, значи имати свој временски идентитет.” (Радовић 1979, 24)

⁶ „... ‘Таштина над таштином, све је таштина’ записао је двадесет један век пре Растка један стари цар, који је био огрезао у задовољства овога света. Приближујући се мрачном гробу, и не

„Свему има вријеме, и сваком
послу под небом има вријеме.

Има вријеме кад се рађа, и
вријеме кад се умире; вријеме кад
се сади, и вријеме кад се чупа
посађено;

Вријеме кад се убија, и вријеме
кад се исцјељује; вријеме
кад се разваљује, и вријеме кад
се гради;

Вријеме плачу и вријеме смијеху;
вријеме ридану и вријеме игрању;

Вријеме кад се размеће камење,
и вријеме кад се скупља
камење; вријеме кад се грли, и
вријеме кад се оставља грљење;

Вријеме кад се тече, и вријеме
кад се губи; вријеме кад се чува,
и вријеме кад се баца;

Вријеме кад се дере, и вријеме
кад се сашива; вријеме кад
се мучи, и вријеме кад се говори;

Вријеме кад се љуби, и вријеме
кад се мрзи; вријеме рату и
вријеме миру...”⁷

Проповедник у славословљењу времена тражи на земљи оно што постоји само само на небу и у вечности⁸. Зато пребива у лажи темпоралности и у егзистенцијалној магији будућности⁹. Насупрот новозаветном оцеломудреном ду-

очекујући после смрти ништа друго осим казне Божје, ова његова безнадежност била је природна.” (Свети Николај Жички и Охридски 2001, 574)

⁷ *Проп.* 3, 1-8.

⁸ в. Свети Игњатије Брјанчанинов 2008, 44.

⁹ „Прошлост не постоји, јер је већ минула и из реалности се претворила у нешто о чему само може да се размишља. Ни будућност објективно не постоји. Она још увек није наступила, сва је у областима претпоставки, нека врста потенцијалног постојања, дакле, ипак у области онога о чему само може да се размишља. Реална је само садашњост, но и она је само граница између прошлости и будућности, граница танка као оштрица бритве.” (Архимандрит Рафаил Карелин 2014, 14)

ху покајања и опраштања, песимизам (безнадежност) *Књиге Проповједничкове* производи из духа антрополошког времена, које из свога входа не искључује ни страст мржње, ни демонизам убијања. Речју, корен Проповедничковог временог песимизма се налази у његовим гресима!

Проповеднику коме је све досадило, промичу дословна и симболичка значења завета Бога и човека („ко зна шта значе ствари?“¹⁰), јер *Стари Завет не садржи у себи самом свој пуни смисао!*¹¹ Проповеднику измиче Новозаветно (Богочовеково) довршење, испуњење и откривење тајне *Старог Завета*.

Не примајући Силу Божије логосности, Проповедник се потчињава паганском божанству времена¹², које га печати греховним стањем и песимизмом. Страст песимизма се познаје у грехоплодним значењима рефрена *Књиге Проповедничкове: Таштина над таштинама, све је таштина* (Проп. 1, 2)¹³. Мудрословни Проповедник у *Књизи Проповедничковој* не познаје вољу Речи Господње и не прима мудрост Логоса Божијег¹⁴, и зато не може разоткрити илузорност страсти и греха. Другим речима, самовољни Проповедник не види да ташта дела људских руку или служење себи не заустављају смртоносни вход времена¹⁵! Јер, заводљивост демонске мистике греха не смирава и не осмишљава човека, а након причешћивања грехом у ђавовођеном човеку се неминовно јавља осећање губитка, празнине и одвратности¹⁶. Штавише, људска пала природа ће тек у Оваплоћеном Богочовеку, достићи свест о ужасима греха, о робовању смрти и о паклу ђавољег насиља над човеком.

¹⁰ Проп. 8, 1.

¹¹ в. Амфилохије Радовић 1996, 11.

¹² „Планета је наша немилосрдна; она је од вајкада била гробница и за богове, и за људе. Многе је богове унела она у свој поменик; но није било тако бесмисленог бога као што је дух времена, јер је ... у њему обоготворила све болести своје, све грехе своје, све пороке и преступе своје.” (Преподобни Јустин Ћелијски 1923, 145-150)

¹³ Свети Теофан Затворник таштину човека види као његово обезбожено излагање из себе и пребивање у испразности мртвих ствари овога света: „У појединостима безблагодатан човек је овакав: одвративши се од Бога, он управља пажњу на себе и самога себе поставља за главни циљ свеколиког свога живота и делања. То већ и стога што за таквога не постоји ништа што би било више од њега самог, а особито стога што, добивши најпре од Бога сваку пуноту, а онда се од Бога испразнивши, хита и пашти се како би и чиме би све себе испунио. Празнина која је у њему настала отпадноћом од Бога, непрестано му распаљује незајажљиву жеђ, неодређену, а непрестану. Човек постаје безданим понором, и свим снагама настоји да испуни тај свој бездан, али нити види, нити осећа насићење. Зато је целог свог века у зноју, муци и великим главобољама, занет разноликим предметима, у којима очекује да нађе утољење жеђи која га изједа. Ти предмети упијају сву човекову пажњу, све његово време и све делање. Они су у његовим очима највредније благо, у коме он живи срцем. Из тога је разумљиво зашто човек, који је себе поставио за искључиви свој циљ, никада не пребива у себи, него – стално изван себе, у стварима које је створила или изабрала сујета. Од Бога који је пунота свега, отпао је. Сам је празан.” (Свети Теофан Затворник 2013, 84-85)

¹⁴ „Ријечи које вам ја

говорим не говорим од самога себе, него Отац који пребива у мени, Он твори дела.”

(Јн. 14, 10)

¹⁵ „Пошто Богочовекове Речи садрже сву истину Божју и сву мудрост Божју, то став човеков према Њима показује какав је човек: мудар или луд.” (Преподобни Јустин Ћелијски 2004, 687)

¹⁶ в. Архимандрит Рафаил Карелин 2014, 257.

Проповедников Бог у *Књизи Проповедниковој* није Бог старозаветних пророка. Проповедник не верује пророчки, и Духовдано не прориче Оваплоћење, Страдање, Васкрсење и Вазнесење Богочовека Исуса Христа¹⁷. Изван опита и подвига, проповедник у песимизму своје временослужитељне душе језикује размишљајући о Богу или замишљајући Бога¹⁸. Проповедник приповеда и поучава о имагинарном Богу¹⁹, кога још није познао, кога није у срце свога бића примио и кога је само устима (вербално) „послушао”²⁰. Како страсноумни песимизам Проповедников поставља богозаборавни дух времена изнад Светог Духа Вечнога Царства Небеског, то у његовој души неминовно производи болну омразу и према животу и према синовима људским²¹:

„Јер се неће спомињати мудрац
као ни безумник довијека;
јер што сада јест’, све се забо-

¹⁷ Насупрот Проповеднику старозаветни Пророк и Мученик Исаија благовести домострој спасоносности Христовог страдања, којим се искупљује и од смрти спасава грехопали човек:

„А Он (Богочовек, прим. П. Б.) болести наше носи и
немоћи наше узе на се, а ми мишљасмо да је рањен, да га Бог
бије и мучи.

Али Он би рањен за наше пријеступе, избијен за наша безаконља;
кар бјеше на њему нашега мира ради, и раном његовом ми се исцијелисмо.”

(Иса. 53, 4-5)

¹⁸ „Оци Цркве сматрају да се јеретици који богословствују *замишљајући и размишљајући* налазе у егистенцијалној лажи.” (Митрополит Јеротеј Влахос 2013, 228)

¹⁹ „Дознах да што год твори Бог оно траје довијека, не може му се ништа додати, нити се од тога може што одузети; и Бог твори да би га се Бојали...”

„Нека гријешник сто пута чини зло и одгађа му се, ја ипак знам да ће бити добро онима који се боје Бога, који се боје лица његова.”

(Проп. 3, 14; 8, 12)

²⁰ „Главна је свему што си чуо: Бога се бој, и заповести његове држи, јер то је све човјеку.

Јер ће свако дјело Бог изнијети на суд и сваку тајну, била добра или зла.” (Проп. 12, 13-14)

²¹ „Песимист не може жртвовати свој живот, зато што живот за њега нема вредности. Кад човек даје нешто што воли, он жртвује, кад даје нешто што мрзи, он не жртвује, но баца. Песимист, даље, не може волети живот, зато што му се чини без довољног смисла и без довољно радости. Живот је за њ’ бесмислица и бол, а бесмислица и бол, или бесмислен бол не може се волети.” (Свети Николај Жички и Охридски, *Сабрана дела II*, 2001, 526)

равља послије, и мудрац умире
као и безумник.

Зато ми омрзе живот, јер ми
није мило што бива под сунцем,
јер је све таштина и мука духу.

И омрзе ми сав труд мој око
којега се трудих под сунцем, јер
ћу га оставити човјеку који ће
настати након мене...

Јер што бива синовима људ-
Ским то бива и стоци, једнако им
Бива; како гине она тако гину и
Они, и сви имају исти дух; и чо-
Вјек ништа није бољи од стоке,
јер је све таштина.”²²

У тамници духа времена Проповедник остаје без свеоружја Божјег: без покајничке љубави према Вечности Беспочетног Оца, и без саможртвене љубави према ближњима. За временоиманог Проповедника не постоји надвремена реалност Царствујучше Вечности Оца и Сина и Духа Светога. Проповедников култ времена одводи га на границу нихилизма: изједначавајући смртност људског постојања са смртноћу постојања животиња, Проповедник сведочи да човек није у стању ни да песимистичним духом времена осмисли своје битије, нити да непреображеном људском мудрошћу превазиђе метафизику егзистенцијалног беспућа и бесмисла. Због тога што се узалудно сједињује са безразложним духом времена, Проповеднику је све мучно, све неподношљиво и све ташто²³.

Историја киселе темпоралности Соломоновог Проповедника наговештава песимистичну мисију мноштва великаша и првосвештеника, фарисеја и књижевника, културолога и писмењака, властодржаца и интелетуалаца, грађана и грађанки који погружени у противречни дух времена непрестано измишљају професије или по своме обличју и подобију стварају нове богове. Као такви, ови светски људи из себе и из историје бесомучно протерују Христа Бога Цркве. Тако се институционализовано наметнуо тирански песимистични жртвеник времена у богоотпадништву свога латинства, протестантизма, европејства, културализма, нихилизма, конзумеризма..., жртвеник који живи

²² *Проп.* 2, 17-18; 3, 19.

²³ „Од свега се човек може одморити, али никада - од себе: од самоосећања и самосазнања. То је соломоновски умор од постојања, и соломоновска мука од битисања.” (Преподобни Јустин Ћелијски 1987, 219)

од богопротивног прилагођавања и изједначавања²⁴. Под образином духа времена столећима се духовно ослабљенима кријумчаре песимизам модернитета и таштина савремености у фалсификованој форми мудрости, слободе, напретка, просвећења, науке, културе, цивилизације, уметности, моде, такмичења...²⁵!

Проповедник је адамовски проклет у онтолошком песимизму и метафизичкој времености дела својих (*1. Мојс.* 3, 17), јер не твори вољу Божију, и немарно ради дело Господње²⁶. Отуда Проповедниково основно стваралачко начело гласи: *нема ништа ново под сунцем*²⁷.

Но, Безгрешни Господ Христос крстоносном смрћу својом разобличава страст песимизма и скида проклетство смрти са рода људскога, свагда уништавајући мудрост мудрих и одбацујући разум разумних²⁸.

Насупрот жречевима побуњеног духа времена, Свети Апостоли и Свети Оци Цркве Христове причешћивани Речју Истине Његове, сведоче богооткривену тајну човековог спасења, опомињући: *не владајте се према овоме вијеку!*²⁹ Апсолутна Вечност не иде за релативним временом, нити се Духовдано прилагођава световном³⁰. И не мери се вечност временом, већ се време мери вечношћу³¹. У домостроју спасења човековог Оваплоћени Богочовек који је Победилац греха, смрти и ђавола, Својом Божанском Силом крштава и обесмрћује време. Према Светом богочовечанском Откривењу Христос је увек и свагда једино Ново под сунцем: „Онај који је савршени Бог постаје савршени човек, и тиме се остварује оно што је од свега новог најновије, једино Ново под сунцем, чиме се открива неизмерна сила Божија”³². Стога и није временом духу дато да разликујући духове тумачи јеванђелске Тајне науке Господње.

²⁴ „... Морамо објаснити да ново доба за јеретичке западне цркве не почиње од Реформације, нити од Француске револуције, него још од једанаестог столећа, од отпада хришћанског Запада од хришћанског Истока. Од тада настаје у западном хришћанству прилагођавање и изједначавање. То и јесте суштина њиховог новог доба, модерног времена, модернизма, којим се они хвале. За Источну Цркву не постоји ни ново, ни старо доба, од кад се Христос јавио свету, него је све подједнако исто и истинито и независно од времена, од прилика и од коњукура.” (Свети Николај Жички и Охридски *Сабрана дела V*, 2001, 482)

²⁵ в. Преподобни Јустин Ћелијски 1923, 45-50.

²⁶ „Проклет био ко немарно ради дело Господње...”

(*Јерем.* 48, 10)

²⁷ в. *Проп.* 1, 9.

²⁸ в. *1. Кор.* 1, 19.

²⁹ „И не саображавајте се овоме вијеку, него се преображавајте обновљењем ума свога, да искуством познате шта је добра и угодна и савршена воља Божија.” (*Рим.* 12, 2)

³⁰ „Јеретички богослови назвали су Православну Цркву погрдим именом 'окамењена црква' (*Narnack das Wesen des Christenthums*). Због чега? Због тога, како веле, што ова Црква 'не иде за временом', или што се не прилагођава времену! Међутим, баш у томе је слава Православља, што не иде за временом, нити се прилагођава времену...” (Свети Николај Жички и Охридски, *Сабрана дела V*, 2001, 480)

³¹ в. Преподобни Јустин Ћелијски 1923, 45-50.

³² Свети Јован Дамаскин 2006, 236.

Тајновиђење се даје само сиромашнима духом: само ће послушна и смирена чистота човечијег срца бити награђена богопознањем³³.

Тајну времена није открио страсни човек, већ Безгрешни Богочовек Оваплоћењем, Крштењем, Преображењем, Страдањем, Васкрсењем и Вознесењем својим³⁴. Отуда и многобројне јеванђелске параболе започињу формулативним исказом: *У време оно...*, како би се опет и опет исповедио централни догмат Цркве од Истока, догмат о Оваплаћењу Сина Божијег и Бога, Исуса Христа, и како би се време Христом осмислило, испунило и обожило.

Благовеститељна свеистина гласи: *тајном времена влада Христова Црква*. Тројични Бог ствара време као припрему за вечност, а у Цркви се решава основно питање човековог битија, питање да ли је човек сапричесник истинитом Богу вечности, или заједничари са лажним и песимистичним божанством, са духом времена³⁵.

Растојање између светског духа времена и Тројичног духа вечности, растојање је између смрти и живота, болести и здравља, лажи и истине, таме и светлости, греха и покајања. А ако се од песимизма духа времена и од сваког греха не ослободимо самоодрицателним и крстоносним покајањем и апостолском вером у Богочовека, сви ћемо изгинути³⁶!

Слободи синова и кћери човечијих дато је време, како би у њему мењали грех за Безгрешног, који ће својим Другим доласком време укинути. Све за радост благодати вечног живота или за песимизам суда вечне смрти.

Литература:

1. Ignjatije, Sveti Brjančaninov (2008): „Brige”, u knjizi, *Enciklopedija duhovnog života*, prev. Mladen Stanković, Pravoslavna misionarska škola pri hramu Svetog Aleksandra Nevskog, Beograd, str. 43-44.
2. Jerotej, Vlahos mitropolit (2013): „Posvetovnjačenost u bogoslovlju”, prev. Lada Akad, *Knjiga o prelesti i lažnom duhovništvu*, Zbornik radova, prir. Jovan Srbulj, Vladimir Dimitrijević, Pravoslavna misionarska škola pri Hramu Svetog Aleksandra Nevsko, Beograd, 226-240.
3. Jovan, Sveti Damaskin (2006): *Tačno izloženje pravoslavne vere*, Jasen, Beograd.
4. Justin, Prepodobni Čelijski (1923): „O duhu vremena”, *Hrišćanski život*, Sremski Karlovc, god. II, br. 4, 145-150.
5. Justin, Prepodobni Čelijski (1987): „Na terasi atoma”, u knjizi, *Filosofske urvine*, Beograd, str. 218-222.
6. Justin, Prepodobni Čelijski (2004): „Tajna Spasiteljevog učenja i tajna spasenja”, u knjizi, *Dogmatika Pravoslavne Crkve II*, Beograd, str. 681-743.

³³ в. Мт. 5, 3-9.

³⁴ „Јер је плата за гријех смрт, а дар Божији је живот вјечни у Христу Исусу, Господу нашем.” (Рим. 6, 23)

³⁵ в. Архимандрит Рафаил Карелин, 2014, 14-15.

³⁶ в. Лк, 13, 1-5.

7. Karelin, Rafail arhimandrit (2014): „Zagonetka vremena”, u knjizi, *Umeće umiranja ili umetnost življenja*, prev. Božana H. Stojanović, Manastir Uspenja Presvete Bogorodice, Podmaine, Budva, str. 11-15.
8. Karelin, Rafail arhimandrit (2014): „Tragičan vek”, u knjizi, *Umeće umiranja ili umetnost življenja*, prev. Božana H. Stojanović, Manastir Uspenja Presvete Bogorodice, Podmaine, Budva, str. 256-260.
9. Nikolaj, Sveti Žički i Ohridski (2001): „O omladinskom pesimizmu”, *Sabrana dela*, II, SPCO Linc, Austrija, Slovo, Šabac, str. 526-535.
10. Nikolaj, Sveti Žički i Ohridski (2001): „Ljubostinjski stoslov”, *Sabrana dela*, V, SPCO Linc, Austrija, Slovo, Šabac, str. 477-492.
11. Nikolaj, Sveti Žički i Ohridski (2001): „Život Svetog Save”, *Sabrana dela*, V, SPCO Linc, Austrija, Slovo, Šabac, str. 569-647.
12. Radović, Miodrag (1979): „Vreme i mudrost u *Knjizi Propovednikovoj*”, *Polja*, Novi Sad, br. 240, str. 22-26.
13. *Sveto Pismo, Stari Zavjet Gospoda našeg Isusa Hrista* (1998): prevod Svetog arhijerejskog Sinoda SPC, Beograd.
14. *Sveto Pismo, Novi Zavjet Gospoda našeg Isusa Hrista* (1998): prevod Svetog arhijerejskog Sinoda SPC, Beograd.
15. Teofan, Sveti Zatvornik (2013): „Stanje grešnika”, *Put ka spasenju*, prev. Vesna Nikčević i dr Ksenija Končarević, Versko dobrotvorno starateljstvo Arhiepiskopije beogradsko-karlovačke, str. 84-88.

PESSIMISM OF THE TIME SPIRIT IN THE BOOK OF ECCLESTIASTES

Summary: In this paper we research personal and spiritual implications of the cult of time that is characteristic for the Old Testament's Book of Ecclesiastes. The Preacher's vain philosophy of temporality secularizes human personality until it reaches pessimism and nihilism and so dispossessing it of the communication with God, hence, of the eternity.

Key words: Book of the preachers, the spirit of time, vanity, pessimism, nihilism, death, eternity, Godman

